

چهارمین برنامه عمرانی عربستان سعودی :

* برنامه ریزی برای تولید

مترجم : هوشنگ صمیمی زاد

تولید و ابتکار بخش خصوصی جایگزین بخش عمومی و ساختمان خواهد شد. این کلید رمز توسعه عربستان سعودی در پنج سال آینده است. این پیام رسا و روشن از برنامه عمرانی چهارم عربستان (۱۹۸۵-۱۹۹۰) - که چاپ انگلیسی آن در ۴۳۵ صفحه به وسیله وزیر برنامه ریزی آن کشور، هشام ناظر، در مصاحبه مطبوعاتی با مجله الانباء الاقتصاد در لندن، ۲۳ سپتامبر ارائه شد - به گوش می رسد.

انتظار می رود جمعی نزدیک به ۶۰۰ هزار نفر از کارگران خارجی تا سال ۱۹۹۰ کشور سعودی را ترک کنند، آن گاه، برای اولین بار پس از شروع برنامه توسعه در ۱۹۷۰، شهروندان سعودی اکثریت نیروی کار کشور را تشکیل خواهند داد. همچنین وزارت برنامه ریزی امیدوار است که در سال ۱۹۹۰ شاهد به اجرا در آمدن خدمت نظام وظیفه عمومی باشد.

اگر چه این امر نشان دهنده یک وقفه نسبت به سه برنامه عمرانی قبلی است، اما بسیاری از زمینه ها و موضوعهای مندرج در دستور کار جامع وزارت برنامه ریزی برای ۱۹۸۵-۱۹۹۰ بیانگر تداوم فرایند توسعه در پادشاهی سعودی است.

بخش نفت همچنان تسلط خود را حفظ خواهد کرد. در نتیجه بهبود تقاضای نفت و افزایش فرآورده های پالایش شده، سهم نفت در محصول ناخالص داخلی (GDP) به ۴۳ درصد در سال ۱۹۸۹-۱۹۹۰ افزایش خواهد یافت.

سهم دولت در تولید به کمتر از ۱۰ درصد کاهش پیدا می کند، ولی هزینه عمومی همچنان گرفتاری اصلی در اقتصاد عربستان سعودی خواهد بود. براساس برآورد برنامه، کل هزینه های عمومی در امور عمرانی و نظامی در پنج سال آینده به ۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰ میلیون ریال سعودی (۲۷۳ میلیون دلار) خواهد

* "Fourth Development Plan. Saudi Arabia: planning for production."

رسید. سهم هزینه‌های عمرانی از این مبلغ ۶۸۷۵۰۰ میلیون ریال سعودی (۱۸۸۰۰۰۰ میلیون دلار) برآورد می‌شود که سه چهارم ($\frac{3}{4}$) آن به بنگاه‌های توسعه اختصاص داده خواهد شد.

باز هم، در این برنامه نیز همانند برنامه‌های عمرانی گذشته، توسعه منابع انسانی و اقتصادی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. و به ترتیب ۲۷ و ۲۶ درصد کل هزینه‌های عمومی در طرح‌های عمرانی را طی سالهای ۱۹۸۵-۱۹۹۰ به خود اختصاص خواهند داد.

اما مسئله مهم این است که عربستان سعودی تا چه اندازه قادر است برنامه چهارم را از نظر مالی تامین اعتبار نماید. هشام ناظر (وزیر برنامه‌ریزی) می‌گوید اگر قیمت‌ها در سطح فعلی باقی‌ماند، برای تامین مالی برنامه به تولید بیش از ۳/۸۵ میلیون بشکه در روز نیازی نخواهیم داشت.

تحلیلگران بر این باورند که احتمال دستیابی عربستان سعودی به این سقف از تولید در سال اول برنامه - و شاید در سالهای بعد - بسیار ضعیف است، و در مورد ثبات قیمت‌های خام تردید دارند. هشام ناظر می‌گوید اما به هر حال، ساختار برنامه با درجه بالایی از انعطاف‌پذیری طراحی شده است. برنامه جدید عبارت است از مشخص کردن برنامه‌ها و نه آنکه دولت متعهد به انجام طرح‌های خاصی باشد، همچنین هر بخش هزینه‌ای، طبقه‌بندی پروژه‌ها را (از نظر ارجحیت) با اولویت بخشیدن به آن دسته از پروژه‌هایی که از برنامه سوم باقی مانده‌اند مشخص نموده است.

سایر مقوله‌هایی که دولت در پنج سال آینده با آنها رویه‌رو است، به طور مشروح در برنامه توضیح داده شده است. این موارد عبارتند از:

□ سوبسیدها. چنانکه در مبحث استراتژی برنامه چهارم آمده است "دلایل بسیاری برای تجدیدنظر در نظام سوبسید عربستان سعودی و کاهش سطح پرداخت‌های مربوط به سوبسید، وجود دارد" با توجه به تورم تحت کنترل "از این پس، نقش حمایتی پاره‌ای از سوبسیدها ضرورت خود را از دست می‌دهد. در حال حاضر کارآیی مالی عرضه‌کنندگان خدمات عمومی بویژه خدمات عمومی خاص^۱، مرکز توجه همگانی است." سیاست‌گذارانی که در این زمینه مورد نظر می‌باشند، عبارتند از: ایجاد سقف ثابت برای سوبسیدها، اعمال کنترل روی نسبت سوبسیدها در بودجه‌ریزی، دستیابی به "تعرفه‌های تصاعدی که از نظر اجتماعی متعادل شده‌اند و به طور کلی افزایش درآمد خدمات بخش عمومی".

□ نیروی کار. کاهش تعداد کارکنان خارجی به میزان ۲۲/۶ درصد "یکی از مهمترین هدف‌های برنامه به شمار می‌آید. دو شرط لازم برای نیل به این هدف عبارتند از دگرگونی در کاهش نرخ بهره‌وری و بازگرداندن آن به سطح سال ۱۳۹۹-۱۴۰۰ ه.ق (۱۹۷۹-۱۹۸۰) و جایگزین نمودن خارجی‌ان با سعودی‌ها توسط بخش خصوصی". برنامه، خواهان تناسب بیشتری میان تعداد و کیفیت دانش‌آموختگان سعودی و نیاز بخش خصوصی است. قرار است برنامه‌های ویژه آموزش فنی و حرفه‌ای گسترش یابد. برنامه پیش‌بینی می‌کند که ۵۰۰۰۰ نفر از زنان به نیروی کار بپیوندند.

□ خانه‌سازی. براساس گزارش برنامه، هم اکنون روی هم رفته میان عرضه و تقاضای مسکن (در سطح قابل قبول آن) تعادل معقولی وجود دارد. "سوقیت حاضر را می‌توان این طور توصیف نمود: کمبود مسکن (با کیفیت بالا) در پاره‌ای از مناطق روستایی و فراوانی عرضه این گونه خانه‌ها در مراکز اصلی شهری". برای مقابله با این مسئله دولت دامنه‌ای از شقوق گوناگون را مورد نظر قرار داده است، این شقها عبارت است از توسعه موارد وامهای کمکی، به طوری که خرید خانه‌های موجود را هم شامل شود. پرداخت وام برای نوسازی خانه‌ها، تنظیم مقیاس وامهای کمکی در مناطقی که با عرضه زیاد مسکن روبه‌رو است، "به وسیله حذف یا کاهش وام برای خانه‌سازیهای جدید در جایی که خانه‌های موجود فراوان هستند"، و سرانجام، پرداخت پول به صورت قرض برای خرید واحدهای آپارتمانی.

□ تکنولوژی. براساس برنامه، جریان آزاد انتقال تکنولوژی که در عربستان سعودی به وقوع پیوسته، خطرهایی را هم در بردارد - برای مثال، پادشاهی سعودی ممکن بود بر تکنولوژی وارداتی و تکنولوژی منسوخ شده (در حال حاضر) متکی شود. "جامعه سعودی، آن چنان که از وی انتظار می‌رود، نمی‌تواند همانند ژاپن به وسیله گسترش بیشتر تکنولوژی در متن ملی، و از طریق پژوهشهای داخلی با تکنولوژی برخورد نماید. شق اصلی قابل دسترسی برای کشور پادشاهی سعودی دستیابی به حداکثر کارایی در استفاده از تکنولوژی و طولانی نمودن عمر مفید تکنولوژی وارداتی است".

□ کشاورزی. عربستان سعودی علاقه شدیدی به توسعه کشاورزی دارد، زیرا که رشد بخش کشاورزی: درآمد روستاییان را افزایش می‌دهد؛ برای سایر بخشها بویژه صنایع غذایی سودمند است؛ به تثبیت کشاورزی به عنوان یک بخش مولد کمک می‌کند؛ راهی است برای حمایت از واحدهای کشاورزی تاسیس شده؛ و مشوقی است برای یکجانشینی عشایر. براساس برنامه "در توسعه کشاورزی اولویت با مناطقی است که توان آنها برای استفاده از آب باران یا آبهای قابل برگشت، محدود یا در حد صفر است؛ علاقه کشور سعودی در بلندمدت این است که سیاستهای مربوط به تنظیم میزان تخلیه منابع آب، و استفاده از زمین برای کشت براساس آب مورد نیاز برای محصولات فردی، نهادی شود. برنامه، خواهان هماهنگی بیشتری در میان مدت و بلند مدت بین سیاستهای مربوط به کشاورزی و آب است. "نیاز، سبب شده است که در سیاستگذاریهای مربوط به تهیه آب با هزینه ناچیز یا بدون هزینه تجدید نظر شود.... مهم، اجرای سیاستهایی است که عدم اتلاف منابع آب را تشویق می‌نمایند".

ضوابطی که می‌توانند در این زمینه به مورد اجرا گذاشته شوند عبارتند از: ایجاد نظام نرخگذاری تصاعدی برای همه استفاده کنندگان از آب؛ توسعه هرچه بیشتر منابع آبی که هم اکنون از آن به گونه‌ای ناکارآمد استفاده می‌شود - بویژه آبهای مهار شده و برخی سفره‌های سطحی؛ و ایجاد یک نظام هماهنگ میان عرضه و توزیع آب.

□ بهداشت و درمان. چنان که در متن گزارش برنامه آمده است وزارت بهداشتی به ۴۵۴۹۷ شاغل دیگر برای کار در ۴۵ بیمارستان جدید که دارای ۹۲۶۴ تخت هستند، و ۹۸ زایشگاه، و ۱۱۰۳ درمانگاه

سیار دارد. رسیدن به این هدف محققاً با مشکلاتی چند، روبه‌رو است. اول، کمبود جهانی نیروی انسانی پزشکی ماهر؛ دوم، کمبود نیروی انسانی فعلی موسسه‌های وزارت بهداشتی؛ و سوم، پایین بودن نسبت سعودیها در میان کارکنان خدمات بهداشتی و درمانی. "تلاش عمیقی برای افزایش دانش آموختگان مداری پزشکی، طرحهای به هم پیوسته بهداشتی، و موسسه‌های وزارت بهداشتی، لازم خواهد بود به این دلیل نیاز به دوره‌های فوق العاده و بورسهای تحصیلی بیشتر، کاملاً محسوس است."

شق دیگر، تاسیس درمانگاهها به عنوان واحدهای اساسی درمان، وجوابگویی به تقاضاهای فزاینده برای مراقبتهای بهداشتی از نوزادان و خردسالان است. برنامه، خواهان کاهش وابستگی به بیمارستانها برای درمان اولیه؛ گسترش خدمات مربوط به مادران؛ گسترش دوره‌های آموزشی در تمام سطوح؛ هماهنگی "بر اساس قرارداد" میان نیازهای بخش دولتی بهداشت و نیازهای بخش خصوصی در استفاده از "کارکنان و تجهیزات مکمل" برای بهبود روش کار؛ بهبود روشهای نگهداری؛ ایجاد یک نظام اطلاعاتی جامع و موثر بهداشتی برای برنامه‌ریزی، اجرا و نگهداری؛ و بالاخره برنامه‌خواهان تاکید بیشتر بر خدمات مربوط به دوران طفولیت است.

اجتماعی. "در حال حاضر جمعیت به شکل وسیعی در مراکز کلان‌شهرها و نواحی شهری توزیع شده‌اند، و بسیاری از عشایر اکنون یکجانشین شده‌اند." بر اساس گزارش برنامه "جامعه" سعودی اکنون میزبان تعداد زیادی از کارگران خارجی از فرهنگهای غیر عربی است، به علاوه رواج رسانه‌های گروهی و مسافرت‌های خارج نشان می‌دهد که بسیاری از سعودیها مستقیم یا نامستقیم با فرهنگهای بیگانه آشنا شده‌اند. معیار مادی زندگی عمیقاً در نتیجه توسعه برنامه‌ریزی شده بهبود یافته است، و اکثریت جمعیت شهرنشینی از تسهیلات زندگانی در سطح بین‌المللی برخوردار هستند. آموزش و پرورش در میان جوانان کمابیش همگانی است. "ورود تکنولوژی نو به عربستان سعودی در زندگی اجتماعی این کشور تاثیر گذارده است. به گفته برنامه "برای سعودیها استفاده خلاق از تکنولوژی پیشرفته" منکی بر کامپیوتر برای گسترش دامنه فعالیتها اهمیت بیشتری خواهد داشت تا آنکه به طور ساده نیروی کار انسان را جایگزین ماشین سازند." این امر ادغام تکنولوژی جدید در زندگی فرهنگی مردم را هم در بر می‌گیرد - که مسئولیت بزرگی برای نظام آموزش و پرورش به وجود خواهد آورد. قسمتی از این مسئولیت به عهده شهروندان سعودی خواهد بود که براهمیت و ارضای حاصل از کار آگاه باشند؛ و کار مهم دولت در این مورد آن است که کوشش نماید زمینه کارهای هیجان آور و ارضاءکننده و سازگار با آداب و سنن را برای مردم عربستان فراهم آورد... این کاری است اساساً فرهنگی."

برنامه چنین نتیجه‌گیری می‌کند که مسائل اجتماعی جدیدی جایگزین مشکلات اجتماعی گذشته مثل فقر، محرومیت و ناتوانی، خواهد شد. "در برنامه، چهارم اکثر این مسائل به خوبی مورد توجه قرار گرفته‌اند... در آینده به احتمال زیاد اکثر مشکلات اجتماعی از درهم ریختگی اجتماعات سنتی، بی‌هدفی نسل جوان، و تعبیر کارکردهای نهادهای سنتی ناشی می‌شوند."

"کار عمده عبارت است از به حداقل رساندن درهم ریختگی فرهنگی از طریق برنامه‌ریزی دقیق و ایستادگی در برابر عوارض جانبی آزاردهنده" توسعه اقتصادی از راه تقویت همبستگی فرهنگی فرد و جامعه... حل تمامی این مسائل فرهنگی و اجتماعی به رشد واکنشهای مشخص جامعه عربستان نیاز دارد، چراکه راه‌حلهای وارداتی هیچ‌گاه برای حل مسئله فرهنگی بیگانه مناسب نبوده‌اند. فرایند جستجو برای یافتن پاسخهای مناسب به مسئله برخورد فرهنگی، خود به پویایی و خلاقیت فرهنگ سعودی، که در گذشته هم انعطاف و حساسیت خود را در برابر رسوخ فرهنگ خارجی نشان داده است، خواهد افزود." □

رغم اینکه این مسئله در مورد فرهنگ عربستان بسیار حساس است، اما باید گفت که این مسئله در واقع یک مسئله فرهنگی است و نه یک مسئله اقتصادی. در این زمینه، ما باید به این نکته توجه کنیم که فرهنگ یک جامعه را می‌توان به عنوان مجموعه‌ای از ارزشها، باورها، عادات و آداب و رسوم تعریف کرد. این مجموعه از عواملی است که در شکل‌گیری و توسعه یک جامعه نقش مهمی ایفا می‌کند. در این راستا، ما باید به این نکته توجه کنیم که فرهنگ یک جامعه را می‌توان به عنوان یک سرمایه فرهنگی تعریف کرد. این سرمایه فرهنگی می‌تواند به یک جامعه کمک کند تا در برابر تحولات جهانی ایستادگی کند و در عین حال، با تحولات جهانی سازگار شود. در این راستا، ما باید به این نکته توجه کنیم که فرهنگ یک جامعه را می‌توان به عنوان یک عامل توسعه تعریف کرد. این عامل توسعه می‌تواند به یک جامعه کمک کند تا در برابر تحولات جهانی ایستادگی کند و در عین حال، با تحولات جهانی سازگار شود. در این راستا، ما باید به این نکته توجه کنیم که فرهنگ یک جامعه را می‌توان به عنوان یک عامل توسعه تعریف کرد. این عامل توسعه می‌تواند به یک جامعه کمک کند تا در برابر تحولات جهانی ایستادگی کند و در عین حال، با تحولات جهانی سازگار شود.

